

การวิจารณ์วรรณกรรมแนวรื้อสร้าง :
แนวคิด ทฤษฎี และแนวทางการวิจารณ์¹
Deconstruction : Concept, Theory and Approaches
to Literary Criticism

ทำนอง วงศ์พุท²

Thamnong Wongphut²

²หลักสูตรภาษาไทยและการสื่อสาร

²Thai and Communication Curriculum

²คณะศิลปศาสตร์

²Faculty of Liberal Arts

²มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

²Ubon Ratchathani University

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการวิจารณ์วรรณกรรมแนวรื้อสร้างในด้านแนวคิดและทฤษฎีการวิจารณ์วรรณกรรมแนวรื้อสร้าง โดยรวบรวมความรู้จากหนังสือทฤษฎีวรรณกรรมและวรรณกรรมวิจารณ์และทดลองศึกษากับวรรณกรรมไทยสองเรื่องคือ โลกใบเล็กของซัลมาน ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ และ คำพิพากษา ของชาติ กอบจิตติ

ผลการศึกษาพบว่าเป้าหมายสำคัญของการวิจารณ์แนวรื้อสร้างก็คือการเปิดเผยให้เห็นถึงการทำงานของรูปแบบของความคิดที่สร้างอำนาจหรือการครอบงำ

¹ บทความวิจัยจากงานวิจัยเรื่อง "การวิจารณ์วรรณกรรมแนวรื้อสร้าง : แนวคิด ทฤษฎี และแนวทางการวิจารณ์"

ด้วยการอ้างถึงแนวคิดที่มีอำนาจของยุคสมัย ในแง่วิธีการปรับใช้ในการศึกษาวรรณกรรม การวิจารณ์วรรณกรรมอาจเริ่มต้นด้วยการพิจารณาลำดับศักดิ์สูงต่ำของคู่ตรงข้ามในตัวบท เพื่อชี้ให้เห็นว่าขณะที่ตัวบทสื่อความหมายว่าคู่ตรงข้ามด้านหนึ่งมีสถานะเหนือกว่าคู่ตรงข้ามอีกด้านหนึ่ง แต่ก็มองค้ำประกอบบางส่วนของตัวบทที่แสดงตรรกะในทางตรงข้าม การทดลองศึกษาวรรณกรรมทั้งสองเรื่องพบว่า ความหมายของตัวบทก็มีสองระดับ ระดับแรก คือ ความหมายหลักที่สื่อผ่านกรอบโครงของเรื่อง ส่วนอีกระดับหนึ่ง คือ ความหมายในทางตรงข้ามที่ซุกซ่อนอยู่ในตรรกะอันเป็นรายละเอียดปลีกย่อยของเรื่อง ในโลกใบเล็กของซัลมาน คู่ตรงข้ามสำคัญของตัวบทคือ คู่ตรงข้ามระหว่าง จิตใจ/วัตถุ นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจัยสำคัญที่กำหนดโครงสร้างเหล่านี้ก็คืออุดมการณ์ทางชนชั้นประเด็นการเลื่อนสถานะทางสังคมในเรื่อง คำพิพากษา คู่ตรงข้ามที่สำคัญของตัวบทคือชุดของคู่ตรงข้ามระหว่าง ชนบท, การไร้ความเจริญทางวัตถุ,คุณค่าทางจิตใจ/เมือง, ความเจริญทางวัตถุ, ความตกต่ำทางจิตวิญญาณ และ คู่ตรงข้ามระหว่าง เนื้อแท้/เปลือกนอก ทั้งหมดนี้ในความหมายระดับกรอบโครงของเรื่อง ตัวบทนำเสนอความเป็นคู่ตรงข้ามโดยให้ค่ากับองค์ประกอบแรกเหนือองค์ประกอบที่สอง อย่างไรก็ตามเมื่อตรวจสอบตรรกะในรายละเอียดของเรื่องกลับพบความหมายในด้านตรงข้ามคือการที่องค์ประกอบที่สองถูกให้ค่าว่าอยู่เหนือองค์ประกอบแรกซุกซ่อนอยู่ด้วยเช่นกัน

คำสำคัญ: การร้อยสร้าง, ทฤษฎีวรรณกรรม, วรรณกรรมวิจารณ์

Abstract

This study aims to examine these aspects of deconstruction: theories and concepts of deconstruction. The study compiled the knowledge from books on literary theories and literary criticism theories and trialed such knowledge with the analysis of two Thai literary works: *Lok Bai Lek Kong Salman* by Kanokpong Songsompan, and *Khamphiphaksa* by Chat Kopchitti.

The analyses reveal that the primary goal of deconstruction is to demonstrate the operations of domination and oppression ideologies by attributing to period-specific power ideologies. In terms of applications in literary studies, literary criticism may embark on exploring the hierarchies of binary oppositions in the textual evidence. This exploration is to indicate that while the texts communicate the binary oppositions in which one element is superior to the other, there are some other textual elements that reveal contradictory logics. The tryout study of the two literary works shows that the texts usually have two layers of meaning. The first level is the key meaning which is conveyed through the story plots. The other level is the opposite meaning which is opaque in the specific logics of the stories. In *Lok Bai Lek Kong Salman*, mind/material is the essential binary opposition which is additionally found to be determined by hierarchical ideologies, in particular social status promotion. In *Khamphiphaksa*, the essential binary oppositions are rurality, non-materialization, sentimental value/urbanity, materialization, spiritual degradation and essence/appearance. In conclusion, at the plot layer of meaning, the texts present the binary oppositions by foregrounding the first element over the other one. However, the analysis of the specific logics points to the opposite direction, that is, the second element hiddenly given precedence over the first one.

Keywords: Deconstruction, Literary Theory, Literary Criticism

บทนำ

การวิจารณ์แนวรื้อสร้าง (deconstruction) เป็นแนวการวิจารณ์ที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากการวิจารณ์แนวโครงสร้างนิยม (structuralism) ซึ่งเป็นแนวการวิจารณ์ที่พยายามจะค้นหาหรือหาแก่นของกฎเกณฑ์หรือโครงสร้างอันเป็นแก่นของวรรณกรรมแต่ละประเภท และหน่วยโครงสร้างพื้นฐานที่ผลิตความหมายของตัวบท (Blessler, 1998 : 105) ทฤษฎีวรรณกรรมแนวรื้อสร้างเป็นแนวคิดสำคัญของแนวการวิจารณ์ในกลุ่มที่พัฒนาต่อเนื่องมานี้ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่าการวิจารณ์แนว “หลังโครงสร้างนิยม” (post structurism)

พัฒนาการสำคัญของการวิจารณ์แนวรื้อสร้างหรือหลังโครงสร้างนิยมที่พัฒนาต่อเนื่องมาคือการเป็นแนวการวิจารณ์ที่ทั้งต่อยอดและต่อต้านแนวคิดของโครงสร้างนิยมไปด้วยในตัว กล่าวคือขณะยังมีฐานคิดสำคัญอยู่ที่ประเด็นโครงสร้างของภาษา เช่นเดียวกับการศึกษาแนวโครงสร้างนิยม แต่ก็วิพากษ์การศึกษาของโครงสร้างนิยมในแง่ของความแห้งแล้งไร้ชีวิตชีวาและการมีแนวโน้มของการศึกษาที่เป็นสูตรสำเร็จ นอกจากนี้ยังคิดต่างออกไปในแง่ที่ว่า “ความหมายของหน่วยสัญลักษณ์ในระบบภาษานั้นไม่คงที่ตายตัว” หรือกล่าวในอีกแง่หนึ่งโครงสร้างก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นสารัตถะแก่นแท้หรือเป็นสิ่งที่คงที่ตายตัว (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, 2545 : 401-402)

การวิจารณ์แนวรื้อสร้างเริ่มได้รับความนิยมตั้งแต่ ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา แนวคิดทางวิชาการบางส่วนมีความเห็นว่า การวิจารณ์แนวนี้มีต้นกำเนิดมาจากการตั้งคำถามต่อพฤติกรรมของมนุษย์ กล่าวคือตั้งคำถามต่อความโหดร้ายทารุณที่คนเรากระทำต่อกันในสงครามโลกโดยเฉพาะหลังเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง และตั้งคำถามกับแนวคิดแบบมนุษยนิยมอันเป็นแก่นแนวคิดสำคัญของอารยธรรมตะวันตก ที่เคยเชื่อกันว่ามนุษย์เป็นสัตว์แห่งเหตุผลและมีจิตใจสูง แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในสงครามโลกนั้นกลับเป็นไปในทางตรงข้าม มนุษยศาสตร์แบบใหม่ในแนวของ รื้อสร้างจึงได้กลายเป็นมนุษยศาสตร์ที่มุ่งตรวจสอบจุดบกพร่องของมนุษย์ผ่านผลงานต่าง ๆ เช่น ศิลปะ ภาษา และการแสดงออกวัฒนธรรม โดยมีฐานคิดว่าการแสดงออกภายนอกอย่างงดงามและมีเหตุผลของศิลปะวัฒนธรรมและการสื่อสารอื่น ๆ นั้นอาจเป็นที่ถูกซ่อนของมายาคติประการต่าง ๆ (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, 2545 : 396-397)

แม้ว่าแนวการวิจารณ์ที่มุ่งค้นหาความขัดแย้งจะเป็นที่นิยมในวงวิชาการทางวรรณกรรมศึกษาของไทยในยุคปัจจุบัน แต่ส่วนใหญ่ก็จะอยู่ในกลุ่มของการวิจารณ์แนวการเมือง เช่น การศึกษาแนวสตรีนิยม การศึกษาในกลุ่มของวัฒนธรรมศึกษา การศึกษาที่ต่อสู้เพื่อสิทธิของผู้ไร้อำนาจต่อรอง เช่น เกย์ เลสเบียน และกลุ่มคนชายขอบอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่มักจะนำไปสู่คำตอบที่อยู่ในกรอบตามแบบของแนวการวิจารณ์เพื่อการต่อสู้ทางการเมือง เช่น การวิจารณ์แนวสตรีนิยมก็พยายามจะชี้ว่าตัวบททำให้เพศหญิงตกเป็นรองในโลกที่เพศชายเป็นใหญ่อย่างไร วัฒนธรรมศึกษาก็พยายามจะชี้ให้เห็นในประเด็นว่าตัวบทไม่ได้แสดงการยอมรับกลุ่มคนเพศที่สามอย่างไร หรือหากเป็นมาร์กซิสม์ก็ต้องแสดงถึงการครอบงำทางชนชั้น เป็นต้น

การวิจารณ์แนวข้อสร้างมีส่วนดีตรงที่มีความหลากหลายในแง่เนื้อหาทางความคิด ทั้งนี้เพราะความเป็นคู่ตรงข้ามนั้นเป็นโครงสร้างของทุกตัวบท และการศึกษาวิเคราะห์ไม่จำกัดกรอบว่าต้องเป็นการต่อสู้เพื่อฝ่ายใด อย่างไรก็ตาม ความรู้เกี่ยวกับแนวการวิจารณ์นี้ในวงวิชาการของไทยมีอยู่ค่อนข้างน้อย เท่าที่สำรวจพบมีเพียง 2 ชิ้น คือ ในบทความ “เลาะเลียบบเส้นทางทฤษฎีวรรณกรรม” ของชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกใน สารคดี ปีพ.ศ. 2538 และ 2539 ตีพิมพ์รวมเล่มใน อ่าน (ไม่) เอาเรื่อง พ.ศ. 2545) และล่าสุดคือในหนังสือ ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ของสุรเดช โชติอุดมพันธ์ (พ.ศ. 2559)

งานวิจัยนี้จึงสนใจสังเคราะห์ความรู้เพิ่มเติมจากงานต่างประเทศอื่น ๆ และทดลองศึกษากับวรรณกรรมไทย เพื่อเป็นฐานความรู้ในการศึกษาหรือการวิจารณ์แนวนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการวิจารณ์วรรณกรรมแนวข้อสร้าง
2. เพื่อศึกษาแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมโดยใช้ทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์แนวข้อสร้าง

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้เลือกศึกษาวรรณกรรมโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยเลือกศึกษาจากวรรณกรรมที่ผู้วิจัยพิจารณาในเบื้องต้นพบว่ามีเป็นไปได้ที่จะใช้วิธีการศึกษาแนวร้อยสร้าง จำนวน 2 เรื่องดังนี้ คือ เรื่องสั้นเรื่อง โลกใบเล็กของซัลมาน งานประพันธ์ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ และ นวนิยายเรื่อง คำพิพากษา งานประพันธ์ของชาติ กอปจิตติ

ผลการศึกษา

1. แนวคิดและทฤษฎี

ทฤษฎีวรรณกรรมแนวร้อยสร้างมีต้นกำเนิดมาจากแนวคิดของฌาคส์ แดร์ริดา นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส ทฤษฎีนี้จัดอยู่ในสกุลความคิดแบบหลังโครงสร้างนิยม จึงเป็นแนวคิดที่คัดค้านและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนามาจากแนวคิดแบบโครงสร้างนิยม (Selden, Widdowson and Brooker, 2005 : 145) ตามแนวคิดของแดร์ริดา เป้าหมายของร้อยสร้างก็คือการเปิดเผยให้เห็นการทำงานของแบบความคิดที่เรียกว่า “โลโกเซนตริซึม” (logocentrism) ซึ่งหมายถึงรูปแบบของความคิดหรือวิธีคิดที่สร้างอำนาจด้วยการอ้างถึงถ้อยคำอันเป็นจุดศูนย์กลางของแต่ละยุคสมัยหรือแต่ละแนวคิด เช่น ในยุคโบราณอาจเป็นการอ้างถึงพระวจนะหรือพระเจ้า ส่วนในยุคปัจจุบันก็อาจเป็นแนวคิดเรื่องเสรีภาพ แนวคิดเรื่องประชาธิปไตย เป็นต้น (Habib, 2505 : 251)

วิธีการของการร้อยสร้างหรือประเด็นพิจารณาในการโต้แย้งที่เป็นที่นิยมของร้อยสร้างก็คือการพิจารณาลำดับศักดิ์สูงต่ำของคำในระบบความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม โดยมีฐานคิดว่าเป็นระบบความสัมพันธ์นี้ถ้อยคำหนึ่งมักจะมีสถานะเหนือกว่าอีกคำหนึ่งที่ เป็นคู่ตรงข้ามของตัวเองเสมอ เช่น สติปัญญายู่เหนือความรู้สึก จิตวิญญาณอยู่เหนือวัตถุ เพศชายอยู่เหนือเพศหญิง เป็นต้น ดังนั้นวิธีการของการร้อยสร้างก็คือการพลิกผันระบบความสัมพันธ์ในลำดับความสูงต่ำนี้ไปในทางตรงข้าม (Habib, 2505 : 653) ดังตัวอย่างหนึ่งที่มักกล่าวถึงในประเด็นนี้คือการวิเคราะห์ของแดร์ริดาก็คือ ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างการพูดและการเขียน ในระบบคิดของปรัชญาตะวันตกนั้นการพูดถูกยกย่องให้อยู่เหนือกว่าการเขียนเสมอมา เนื่องจากปรัชญาตะวันตกตั้งอยู่

บนฐานคิดที่เรียกว่า “อภิปรัชญาของการปรากฏ” หรือ “อภิปรัชญาของการมีอยู่” (metaphysics of presence) การพูดเหนือกว่าการเขียนเพราะการปรากฏตัวของผู้พูด ส่วนการเขียนนั้นไม่ปรากฏ นอกจากนี้การเขียนยังเป็นเพียงสิ่งแทนหรือนำเสนอซ้ำ ถ้อยคำในการพูด การพูดจึงมีนัยยะว่ามีความเชื่อมโยงอยู่กับต้นกำเนิดมากกว่า มีความเป็นจริงเชื่อถือได้ว่าตรงกับความคิดของผู้พูด เพราะการพูดนั้นมีผู้พูดซึ่งเป็นผู้กำหนดความหมาย คอยแก้ไขความเข้าใจผิดเมื่อผู้ฟังเกิดความลังเลสงสัย (Venturino, 2013 : 248, 249-250)

ในประเด็นนี้ แดร์ริดาโต้แย้งว่าโดยแท้แล้วการพูดนั้นไม่ได้อยู่เหนือการเขียน ทั้งนี้เพราะทั้งการพูดและการเขียนนั้นต่างก็เป็นกระบวนการสื่อความหมายที่ขาดการปรากฏหรือไม่มีเนื้อหาสาระจากตัวมันเองอย่างแท้จริงหากแต่เกิดจากความต่าง ความหมายของถ้อยคำทั้งในการพูดและการเขียนนั้นต่างก็ไม่ได้เกิดขึ้นได้ด้วยตัวของมันเอง หากแต่เกิดจากความต่างระหว่างตัวมันเองกับถ้อยคำอื่น ทุก ๆ การปรากฏหรือการมีอยู่นั้นโดยแท้แล้วก็คือการมีอยู่บนฐานของ “ร่องรอย” (trace) ของสิ่งอื่น สิ่งที่เราเข้าใจว่าเป็นเนื้อหาสาระที่แท้จริงในภาษาจึงเป็นเพียงเครือข่ายของระบบความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งนั้นกับสิ่งอื่น (Rivkin and Ryan, 2004 : 258)

อีกประเด็นหนึ่งของข้อสรว้างก็คือการโต้แย้งเรื่องลำดับก่อนหลัง ลำดับความสำคัญในบางกรณีก็เป็นประเด็นเรื่องลำดับก่อนหลัง สิ่งที่มีมาก่อนถือเป็นสิ่งที่สำคัญกว่า ส่วนสิ่งที่เกิดขึ้นทีหลังนั้นถือเป็นส่วนเพิ่มเติม (supplement) เช่นในประเด็นคู่ตรงข้ามระหว่าง “ความเป็นธรรมชาติ” (nature) กับ “ความเจริญ” (civilization) เรามักยกย่องธรรมชาติในฐานะสิ่งที่มีมาก่อน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและมีอยู่อย่างบริสุทธิ์และอยู่เหนือความเจริญที่เกิดขึ้นทีหลังและเป็นเพียงส่วนเพิ่มเติม อย่างไรก็ตาม ในประเด็นนี้แนวคิดของข้อสรว้างก็มองในแง่ตรงข้ามว่า ในแนวคิดนี้โดยแท้แล้วธรรมชาตินั้นไม่ใช่สิ่งที่บริสุทธิ์มาตั้งแต่ต้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทีหลังหลังจากที่ความเจริญได้เกิดขึ้นแล้ว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือแนวคิดที่ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและมีอยู่อย่างบริสุทธิ์นั้นเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นภายหลัง ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ไม่บริสุทธิ์ (Selden, Widdowson and Brooker, 2005 : 166)

ในแง่ของวิธีการปรับใช้ในการศึกษาวรรณกรรม นักวิชาการแนวนี้อาจใช้วิธีการที่แตกต่างกันไป บางแนวคิดก็เน้นที่การเปิดเผยให้เห็นถึงภาวะความหมายที่ไม่ไปทางใดทางหนึ่งของตัวบท (undecidability) หรือการแสดงให้เห็นว่า ความหมายของตัวบทโดยแท้จริงแล้วมีความไม่แน่นอน คาดไม่ถึง มีมากกว่าหนึ่ง และอาจขัดแย้งกับความหมายที่ตัวบทพยายามจะนำเสนอ เป็นต้น ทั้งนี้โดยมีแนวคิดที่ว่าสิ่งที่เราเข้าใจเอาว่าเป็นความหมายเฉพาะของตัวบทนั้นเป็นเพียงความหมายชั่วขณะที่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากอุดมการณ์ที่โดดเด่นกว่าอุดมการณ์อื่น (Tyson, 2006 : 259)

ในแง่ของขั้นตอนการวิเคราะห์วิธีการหนึ่งที่นิยมอย่างแพร่หลายก็คือเริ่มต้นที่การค้นหาแนวคิดอันเป็นจุดศูนย์กลางของตัวบทและวิธีการในการมองตัวบทที่กระทำอย่างเป็นชนบัสืบเนื่องกันมา ถัดมาคือค้นหาคู่ตรงข้ามของตัวบท และความหมายที่โดดเด่นกว่าของคู่ด้านหนึ่งที่มีต่อคู่ตรงข้ามอีกด้านซึ่งเป็นสิ่งถูกผลิตและสร้างการยอมรับด้วยอุดมการณ์บางประการ และสุดท้ายคือพลิกผันความสัมพันธ์เหล่านี้ไปในทางตรงข้าม (Blessler, 1998 : 130)

2. การประยุกต์ใช้ทฤษฎีในการวิจารณ์วรรณกรรม

2.2.1 การวิจารณ์เรื่องสั้น “โลกใบเล็กของซัลมาน”

โลกใบเล็กของซัลมาน เล่าถึงเรื่องราวของซัลมานและครอบครัวของเขา โดยเล่าผ่าน “ข้าพเจ้า” ผู้เล่าเรื่องซึ่งเป็นนักเขียน เรื่องเกิดขึ้นในช่วงบริบทความเจริญเติบโตของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และการท่องเที่ยว เมื่อที่ดินบริเวณหมู่บ้านชาวประมงถูกกว้านซื้อจนหมดคนเหลือแค่กระท่อมในดงมะพร้าวริมชายหาดของซัลมานเพียงแห่งเดียวที่เจ้าของไม่ยอมขาย เจ้าของโรงแรมจึงสร้างโรงแรมโอบล้อมกระท่อมของซัลมานไว้ แต่แทนที่จะสร้างปัญหาให้โรงแรม กระท่อมของซัลมานกลับกลายเป็นจุดขาย นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาพักที่โรงแรมแห่งนี้เพราะอยากเห็นกระท่อมของซัลมานซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวประมงและวิถีชีวิตวัฒนธรรมพื้นบ้านเพียงแห่งเดียวที่ยังเหลืออยู่ แม้ซัลมานจะเปลี่ยนใจมาขายที่ภายหลัง ทางโรงแรมก็ไม่จำเป็นต้องซื้อไว้อีก เมื่อไม่มีทางเลือกใดหลงเหลืออยู่ก็การตกลอยในภาวะบีบคั้นอย่างจำยอม นั่นทำให้เขาค่อย ๆ เปลี่ยนไปกลายเป็นคนโมโหร้ายกับทุกคนและใช้กำลังกับคนในครอบครัว

การวิจารณ์เรื่องสั้น โลกใบเล็กของซัลมาน เริ่มต้นที่ประเด็นคู่ตรงข้ามสำคัญของตัวบท คือคู่ตรงข้ามระหว่างจิตใจ/วัตถุ สืบเนื่องจากข้อสังเกตว่าเรื่องที่มีโครงเรื่องประกอบด้วยความขัดแย้งของตัวละครอันมีที่มาจากการรูล้ำเข้ามาของระบบทุนนิยมอย่างที่ปรากฏใน โลกใบเล็กของซัลมาน มักถูกนำเสนอด้วยคู่ตรงข้ามดังกล่าว ตัวละครที่ไม่ชายที่ก็คือตัวละครที่มีคุณค่าบางประการในจิตใจเป็นที่ยึดถือ เช่น ในกรณีของซัลมานคุณค่าสำคัญของเขาคือความรักในผืนแผ่นดินเกิดและการยึดมั่นในคำสอนของพ่อ เป็นต้น ส่วนตัวละครที่ชายที่ก็คือตัวละครที่ให้ความสำคัญกับวัตถุสำหรับเรื่องสั้นเรื่องนี้ ซัลมานก็คือตัวแทนของคุณค่าทางจิตใจ ส่วนแหลมและชาวบ้านคนอื่นก็คือตัวแทนของการให้ความสำคัญกับวัตถุหรือทรัพย์สินเงินทอง ส่วนประเด็นลำดับศักดิ์ศรีความสูงตํานั้นตัวบทยอมให้คำกับคุณค่าทางจิตใจว่าอยู่เหนือวัตถุ ดังนั้นการวิจารณ์จึงต้องวิเคราะห์ให้เห็นว่ามืองค์ประกอบบางส่วนของเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าโดยแท้แล้วตัวบทก็ยกย่องเชิดชูวัตถุว่าอยู่เหนือจิตใจ ซึ่งสำหรับเรื่องนี้แนวคิดที่ยกย่องวัตถุก็หลบซ่อนอยู่ภายในกระบวนการสื่อความหมายที่ยกย่องคุณค่าทางจิตใจด้วยการสร้างความอับลัษณ์ให้ตัวละครฝั่งตรงข้ามคือแหลมและชาวบ้านคนอื่น ๆ นั่นเอง กล่าวคือด้วยเหตุที่ตัวบทสร้างความอับลัษณ์ให้ตัวละครกลุ่มนี้ด้วยการขาดความสามารถในการเก็บรักษาเงินเพราะความไม่รู้ค่า รวมทั้งไม่รู้วิธีที่จะทำให้เงินเจริญงอกงาม ดังนั้นในแง่ความเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างจิตใจ/วัตถุจึงกล่าวได้ว่าขณะที่ตัวบทยกย่องคุณค่าทางจิตใจให้อยู่เหนือวัตถุ แต่ในอีกทางหนึ่งตัวบทก็ยกย่องวัตถุให้อยู่เหนือจิตใจเช่นกัน เพราะตามตรรกะนี้คุณภาพของจิตใจนั้นวัดกันด้วยการรู้คุณค่าของเงิน ความสามารถในการเก็บรักษาและทำให้เงินเจริญงอกงาม ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตารางสรุปการรื้อสร้างความสัมพันธ์ของคู่ตรงข้ามในเรื่องสั้นโลกใบเล็กของซัลมาน

ความหมายของตัวบท	ความหมายด้านตรงข้าม	ที่มาของความหมายด้านตรงข้าม
จิตใจอยู่เหนือวัตถุ	วัตถุอยู่เหนือจิตใจ	การรู้คุณค่าของเงิน การเก็บรักษาและทำให้เงินเจริญงอกงามคือเครื่องบ่งชี้คุณภาพของจิตใจ

นอกจากประเด็นข้างต้นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคืออุดมการณ์ที่อยู่เบื้องหลังการประกอบสร้างความเป็นอัตลักษณ์ให้ตัวละคร ตัวละครที่ขายที่ดินทุกตัวจะต้องเดินทางไปสู่หายนะ เช่นถูกปกกลอกจนหมดตัว หมดเงินไปกับอบายมุข หรือไม่ก็สูญเสียเงินไปกับการลงทุนในธุรกิจที่ตนเองไม่คุ้นเคย เมื่อพิจารณาชะตากรรมของตัวละครเหล่านี้เห็นได้ว่า แนวคิดเบื้องหลังที่กำหนดความเป็นอัตลักษณ์และชะตากรรมของตัวละครนั้นไม่ใช่ความรังเกียจต่อจิตใจที่อ่อนข้อให้ความต้องการวัตถุ หากแต่เป็น “การเลื่อนสถานะทางสังคม” โดยเฉพาะเมื่อเป็น “การเลื่อนสถานะทางสังคมอย่างฉับพลัน” ตัวละครกลุ่มที่หลงไปสู่อบายมุขนั้นน่ารังเกียจเพราะพวกเขาเปลี่ยนสถานะจากคนจนเป็นคนรวยอย่างฉับพลัน ตัวละครกลุ่มที่นำเงินที่ได้ไปทำธุรกิจพวกเขาจะต้องล้มเหลว ด้วยข้ออธิบายที่ว่าเป็นการอุทริที่นำไปสู่หายนะสำหรับคนที่คุ้นเคยอยู่แต่เฉพาะการหาปูปลาแต่เล็กคุ่มใหญ่ ในความเห็นนี้ก็เท่ากับว่าชาวบ้านเหล่านี้ไม่ควรเลื่อนสถานะไปเป็นผู้ประกอบการอื่น ๆ นอกจากเป็นชาวประมงเท่านั้น ส่วนตัวละครที่นำเงินไปทำบุญแล้วจำเพาะว่าต้องไปเจอพระภิกษุที่มักได้ปกกลอกจนหมดตัว หากว่ากันตามความเชื่อ นี่ก็คือการตัดหนทางเลื่อนสถานะทางสังคมด้วยเช่นกัน จะต่างจากคนอื่นก็ตรงที่ว่าเป็นการตัดหนทางเลื่อนสถานะทางสังคมแบบข้ามภพข้ามชาติ

ในแง่มุมเหล่านี้้อาจอธิบายได้ว่าการเลื่อนสถานะทางสังคมอย่างฉับพลันเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ (โดยเฉพาะหากเป็นการเลื่อนสถานะของชนชั้นและในมุมมองของชนชั้นที่สูงกว่า) ก็เพราะว่าในวัฒนธรรมไทย เราใช้แนวคิดเรื่องบุญกรรมเป็นเครื่องอธิบายสถานะและลำดับชั้นทางสังคมมาเนิ่นนาน สถานะทางสังคมที่ได้มาโดยชาติกำเนิด การเลี้ยงโชค หรือความขยันหมั่นเพียรและการเก็บหอมรอมริบจึงเป็นที่ยอมรับได้ เพราะอธิบายได้ด้วยความคิดเรื่องบุญวาสนาที่ติดตัวมาและการประกอบกรรมใหม่ แต่ข้อต่างสำหรับการเปลี่ยนสถานะด้วยการขายที่ดินก็คือ การเปลี่ยนสถานะด้วยการขายนั้นทำลายกฎของการสืบทอดสถานะทางสังคมซึ่งถูกอธิบายด้วยแนวคิดเรื่องบุญวาสนาอีกทอดหนึ่ง หรือกล่าวโดยสรุปคือในแนวคิดลึก ๆ ของเรื่อง ลูกชาวเล รวมทั้งชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ ก็ต้องเป็นชาวเล ชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ ตามบรรพบุรุษ ดังนั้นใครก็ตามที่พยายามจะขยับสถานะไปจากสถานะของบรรพบุรุษพวกเขาจึงมีที่ไปทางเดียวเท่านั้นคือหายนะและความล้มเหลวจนหมดเนื้อหมดตัว

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเรื่องสั้นเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมประเภทที่เล่าถึงตัวเอง อุดมการณ์ในที่นี้จึงไม่ใช่อุดมการณ์ของผู้แต่งในโลกของความจริง แต่เป็นอุดมการณ์ของตัวละครในเรื่องซึ่งเป็นนักประพันธ์ หรือในแง่หนึ่งหมายถึงอุดมการณ์ของการประพันธ์ที่ผูกเรื่องและเรื่องในกรอบโครงนี้

2.2.2 การวิจารณ์นวนิยายเรื่อง “คำพิพากษา”

คำพิพากษา เล่าถึงเรื่องราวการเดินทางลงสู่ความตึกดำของตัวเอกซึ่งเป็นผลมาจากการกระทำของตัวละครอื่น พักตัวละครเอกของเรื่องครึ่งหนึ่งเขาเคยเป็นหนุ่มตัวอย่างของตำบลที่ชาวบ้านต่างยกย่องชื่นชม ความพลัดพรากของชีวิตเริ่มต้นขึ้นเมื่อพ่อของเขาเสียชีวิตลง เขาจึงต้องเลี้ยงดูและอยู่ร่วมชายคากับสมทรงหญิงสติไม่ดีซึ่งเป็นภรรยาของพ่อ สมทรงมีพฤติกรรมหมิ่นเหม่ไปในเรื่องทางเพศ เธอชอบบอกใคร ๆ ว่า พักเป็นสามี เรื่องราวในทางเสื่อมเสียระหว่างพักกับแม่เลี้ยงจึงกลายเป็นที่โจษจันของชาวบ้าน จนในที่สุดชาวบ้านก็เชื่ออย่างจริงจังว่าพักมีสัมพันธ์กับแม่เลี้ยง เขาถูกขับให้อยู่ในสังคมอย่างโดดเดี่ยว และเมื่อไม่มีทางออกจึงหันเข้าหาเหล้า และจบชีวิตลงด้วยโรคพิษสุราเรื้อรังในที่สุด

ใน คำพิพากษา ผู้ตรงข้ามสำคัญของตัวบทคือคู่ระหว่างชนบทซึ่งไร้ความเจริญทางวัตถุแต่อยู่คู่กับคุณค่าทางจิตใจกับคู่ตรงข้ามในชุดของเมืองซึ่งเป็นตัวแทนของความเจริญทางวัตถุและคู่กับความตึกดำทางจิตวิญญาณ อย่างไรก็ตามขณะที่ตัวบทให้คำกับชนบทซึ่งอยู่คู่กับจิตใจอยู่เหนือเมืองซึ่งคู่กับความเจริญทางวัตถุ และสื่อความหมายว่าปัญหานั้นมาจากความตึกดำทางจิตใจอันเป็นผลมาจากความเจริญทางวัตถุจากสังคมภายนอก แต่ในอีกทางหนึ่งตัวบทก็สื่อความหมายว่าปัญหานั้นมีที่มาจากลักษณะบางประการของความเป็นชนบทนั่นเอง ดังรายละเอียดที่จะกล่าวถึงต่อไป

ผู้เขียนกล่าวถึงนัยยะสำคัญของความเป็นชนบทต่อปัญหาของเรื่องไว้ตั้งแต่ต้นเรื่อง ดังในต้นเรื่องที่มีอาร์มบพบว่าเรื่องนี้เกิดขึ้นในสังคมของตำบลเล็ก ๆ จึงกลายเป็นเรื่องใหญ่ที่สั่นคลอนจริยธรรมของคนเกือบทั้งตำบล ความบรรยายนี้อาจตีความได้สองแง่มุม ทั้งในแง่ที่ว่าเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพักกับสมทรงกลายเป็นเรื่องใหญ่สำหรับคนในสังคมตำบลเล็ก ๆ หรือสังคมชนบทก็เพราะว่าชาวชนบทนั้นยึดมั่นอยู่กับชนบทประเพณีอันดีงาม แต่ในอีกทางหนึ่งก็ตีความได้ว่าเรื่องนี้จะไม่กลายเป็นเรื่องใหญ่

และพักก็จะไม่ถูกทำร้ายป่านนี้หากเรื่องนี้เกิดขึ้นในบริบทของสังคมเมือง ซึ่งไม่นำพากับเรื่องของคนอื่นหรือเป็นสังคมที่ยังเหลือที่ว่างสำหรับปัจเจกบุคคล

ด้วยกรอบโครงของเรื่องที่กำหนดให้ปัญหาของพักนั้นเกิดขึ้นในบริบทการเข้ามาของความเจริญทางวัตถุจึงสร้างความหมายขึ้นมาอยู่ในที่ว่า การที่ชาวบ้านทำร้ายพักนั้นเป็นผลมาจากจิตใจที่ตกต่ำลงเพราะการเข้ามาของความเจริญทางวัตถุ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณารายละเอียดของเรื่องแล้วกลับเป็นไปในทางตรงข้าม จุดเริ่มต้นของปัญหาของพักนั้นเริ่มต้นมาจากการที่ชาวบ้านยึดเอาเรื่องราวของพักเป็นเครื่องบันเทิงหรือที่ตัวบทใช้คำว่า “มหรสพทางปาก” แต่ประเด็นน่าสนใจก็คือเมื่อเรื่องดำเนินต่อมาจนถึงที่ไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านและมีโทรทัศน์เป็นเครื่องบันเทิงอย่างใหม่นั้นนั้นปรากฏว่าชาวบ้านก็ละความสนใจเรื่องราวของพักไปชั่วคราว จึงเห็นได้ว่าสิ่งที่ทำร้ายพักจริง ๆ ก็คือ “การไร้ความเจริญทางวัตถุ” ส่วนความเจริญทางวัตถุนั้นก็กลับเป็นคุณแก่พัก ดังนั้นในมุมนี้ก็เท่ากับว่าขณะที่ ตัวบทแสดงให้เห็นว่า ชุมชนตรงข้ามของชนบทนั้นมีคุณค่าเหนือกว่าชุมชนตรงข้ามของเมืองและความเจริญทางวัตถุ แต่ในอีกทางหนึ่งก็ปรากฏในตัวบทเช่นกันว่าชุมชนตรงข้ามของชนบทนั้นไม่ได้เหนือกว่าเมืองและความเจริญทางวัตถุ เพราะโดยแท้แล้วสิ่งที่สร้างปัญหาให้พักไม่ใช่ความเจริญทางวัตถุเท่านั้น หากแต่เป็นการไร้ความเจริญทางวัตถุด้วย

นอกจากนี้ ตัวละครหลายตัวก็สื่อความหมายในแง่ที่เชื่อมโยงกันระหว่างความเป็นคนในสังคมชนบท การกระทำต่อพัก และการต้องอยู่ในอำนาจของคนส่วนใหญ่ในสังคม ในกลุ่มของตัวละครที่เป็นชาวบ้านนั้นตัวบทแสดงให้เห็นว่า การที่พวกเขาต่างแสดงตนว่าไม่คบหากับพักไม่ได้เป็นเพราะความรังเกียจว่าพักประพฤติผิดทางจริยธรรม เพราะตัวบทได้แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านเองก็ชอบพุดคุยเรื่องทางเพศอย่างเห็นเป็นเรื่องสนุก แต่ก็ไม่คบหาพักเพราะเกรงกลัวสายตาของคนส่วนใหญ่ ส่วนตัวละครที่อยู่นอกสังคมชนบทนั้นต่างออกไป สมทรวงนั้นนอกจากจะเป็นหญิงบ้าแล้วเธอยังมีพื้นเพเป็นคนกรุงเทพฯ ตัวละครตัวนี้จึงมีนัยยะที่เชื่อมโยงกับเมืองหรือในแง่หนึ่งคือไม่ใช่ชนบท สมทรวงเป็นคนที่อยู่นอกกรอบชนบทประเพณีและเธอก็เข้าถึงความดีที่จริงแท้ของพัก ตัวละครครูใหญ่มีวิถีชีวิตที่อยู่นอกสังคมชนบทจึงไม่ได้สนใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพักกับสมทรวงเพราะถือเป็นเรื่องส่วนตัว เขาสนใจแต่เรื่องงาน

ของพักเท่านั้น หนุ่มสาวในคณะผ้าป่าจากกรุงเทพฯ ก็เป็นตัวละครอีกกลุ่มที่มีวิถีคิดแตกต่างจากชาวบ้าน รวมทั้งแตกต่างจาก “คนกรุง” ที่พบเห็นในวรรณกรรมทั่วไปที่จะต้องแล้งน้ำใจ คนกรุงกลุ่มนี้มองพักและสมทรวงด้วยความสงสารและแสดงท่าที่เป็นมิตรต่างจากชาวบ้านที่เห็นว่าการมีคนอย่างพักและสมทรวงในชุมชนนั้นทำให้ชุมชนเสื่อมเสียชื่อเสียง นอกจากประเด็นตัวละคร ในตอนต้นเรื่องก็เห็นได้ว่าแนวคิดที่สร้างความรู้สึกแก่พักว่าตัวเองยังมีค่าอยู่ได้ชั่วระยะเวลาหนึ่งก็คือวิถีคิดเรื่องคุณค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน ซึ่งเป็นวิถีคิดที่ไม่ได้อยู่ในชนบท (กล่าวถึงเฉพาะที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้) เพราะในชนบทสำหรับเรื่องนี้ค่าของคนอยู่ที่ตำแหน่งแห่งที่ของเขาว่าเป็นคนหัวแถว ปลายแถว เป็นกำนัน เป็นครูใหญ่ เป็นภารโรง รวมทั้งเป็นญาติพี่น้องใคร ดังนั้นขณะที่สื่อความหมายในระดับพื้นผิวว่า ชนบทและคุณค่าทางจิตใจอยู่เหนือเมืองและความเจริญทางวัตถุ ตัวบทก็สื่อความหมายในอีกด้านในเชิงปฏิเสธด้วยเช่นกันว่าชนบทและคุณค่าทางจิตใจไม่ได้อยู่เหนือเมืองและความเจริญทางวัตถุ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางสรุปการร้อยสร้างความสัมพันธ์ของคู่ตรงข้ามในนวนิยายเรื่อง คำพิพากษา

ความหมายของตัวบท	ความหมายด้านตรงข้าม	ที่มาของความหมายด้านตรงข้าม
ชนบทและคุณค่าทางจิตใจอยู่เหนือเมืองและความเจริญทางวัตถุ	ชนบทและคุณค่าทางจิตใจไม่ได้อยู่เหนือเมืองและความเจริญทางวัตถุ	ปัญหาของพักส่วนหนึ่งมีที่มาจากการได้รับความเจริญทางวัตถุและวัฒนธรรมของชนบท, ตัวบทสื่อความหมายเชิงผกผันระหว่างตัวละครในชนบทและเมือง

คู่ตรงข้ามที่สำคัญอีกคู่หนึ่งสำหรับ คำพิพากษา ก็คือคู่ตรงข้ามระหว่าง “เนื้อแท้” กับ “เปลือกนอก” ในเรื่องนี้สถานะทางสังคมก็คือเปลือกนอกที่ทำให้เกิดการตัดสินที่ผิดฝาผิดตัว ขณะที่คนด้อย่างพักถูกตัดสินว่าได้แม่เลี้ยงเป็นเมีย คนชั่วอย่างครูใหญ่ที่โกงเงินพักกลับได้รับการยกย่องสรรเสริญ ด้วยเหตุที่นวนิยายเรื่องนี้สื่อแนวคิดด้วยความผกผันระหว่างสถานะทางสังคมกับคุณธรรมจริยธรรมในจิตใจ กล่าวคือคน

ที่มีสถานะทางสังคมสูงกลับมีจิตใจต่ำ ส่วนผู้ที่มีสถานะทางสังคมต่ำก็กลับเป็นผู้ที่มีจิตใจสูง ดังนั้นชุดของโครงสร้างทางความหมายของเรื่องก็คือ การเป็นผู้มีสถานะทางสังคมนั้นเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับความเลวร้ายและเป็นที่มาของภาพลวง และถูกให้ค่าว่าด้อยกว่าการเป็นผู้ไร้สถานะ ทั้งนี้เพราะการมีสถานะทางสังคมต่ำนั้นอยู่คู่กับคุณความดีและอยู่ห่างจากภาพลวง แต่ในอีกทางหนึ่งตัวบทก็สื่อความหมายในทางตรงข้ามด้วยเช่นกันว่าการไร้สถานะทางสังคมไม่ได้อยู่เหนือการมีสถานะ เพราะในทางหนึ่งการไร้สถานะทางสังคมก็คือที่มาของการตกอยู่ใต้อำนาจกลไกของภาพลวง และในทางกลับกันการมีสถานะทางสังคมก็ทำให้เป็นอิสระจากกลไกดังกล่าว

ความหมายเหล่านี้ปรากฏในความตัดกันระหว่างพฤติกรรมของชาวบ้านกับพฤติกรรมของตัวละครอื่นที่มีสถานะทางสังคม เช่น ครูใหญ่ ครูนิภา และกำนันยอม ที่มีต่อฟัก ขณะที่ชาวบ้านต้องแสดงท่าทีว่ารังเกียจฟักเพราะกลัวการถูกสังคมลงโทษ ตัวละครที่มีสถานะทางสังคมสูงอย่างครูใหญ่ ครูนิภาและกำนันสามารถกระทำพฤติกรรมที่แสดงว่ายังข้องเกี่ยวกับฟักได้โดยไม่ต้องเกรงกลัวต่อสายตาคนส่วนใหญ่

นอกจากสถานะทางสังคม ความเป็นคู่ตรงข้ามระหว่าง “พุทธศาสนาในระดับเนื้อแท้” กับ “พุทธศาสนาระดับชาวบ้าน” หรือ “พุทธศาสนาระดับชนบประเพณี” ซึ่งอยู่ในขอบข่ายของความเป็นคู่ตรงข้ามระหว่าง “เนื้อแท้” กับ “เปลือกนอก” ก็เป็นจุดวิพากษ์สำคัญอีกประการหนึ่งของเรื่อง เนื้อหาแนวคิดประเด็นนี้ถูกสื่อผ่านฟักชาวบ้าน หลวงพ่อ และสัปเหร่อไซ

ฟักนั้นอยากบวช แต่การบวชของฟักก็ไม่ได้มีเป้าหมายอยู่ที่ความหลุดพ้นซึ่งเป็นเป้าหมายของการบวชที่ “จริงแท้” ตามหลักของพุทธศาสนา ในทางตรงข้ามการบวชของฟักก็คือช่องทางในการสร้างสถานะทางสังคม ซึ่งเป็น “เปลือกนอก”

ชาวบ้านเองก็นับถือพุทธศาสนาแค่ในระดับชนบประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบของศาสนาในระดับเปลือกนอกไม่ใช่ระดับแก่นสารหรือสาระสำคัญ พุทธศาสนาระดับนี้จึงส่งผลดีต่อฟักแค่ระดับของร่างกาย แม้ชาวบ้านจะรังเกียจฟักและแปลความหมายพฤติกรรมของฟักไปในทางลบจนหมดสิ้นแล้ว แต่การที่ฟักอาศัยข้าวปลาอาหารที่เหลือจากวัดเลี้ยงปากท้องนั้นพวกเขาไม่ได้ดำเนินฟากในเรื่องนี้ เพราะคิดว่าของเหลือจากการทำบุญแล้วก็ควรจะให้ทานไป อย่างไรก็ตาม ในอีกทางหนึ่งแนวคิดเรื่องเวรกรรมของพุทธศาสนาระดับนี้ก็กลับทำร้ายฟักในระดับลึก ในตอนที่ร่างกาย

ของพักเปลี่ยนแปลงไปคล้ายผู้หญิงเพราะโรคพิษสุราเรื้อรัง ชาวบ้านอธิบายปรากฏการณ์นี้เป็นเพราะผลกรรมที่พิกมีสัมพันธ์กับแม่เลี้ยง และยังเชื่ออย่างแน่นแฟ้นว่าทุกสิ่งที่เขาได้รับนั้นเป็นผลมาจากการกระทำของเขาเอง

หลวงพ่อก็ไม่ต่างจากชาวบ้านในแง่ที่เป็นที่พึ่งแก่พิกในระดับที่เป็นเพียงร่างกาย หลวงพ่อให้พิกพึ่งแก่พิกและพ่อในตอนที่พ่อของพิกมาขออาศัยวัดอยู่ แต่สุดท้ายหลวงพ่อก็อธิบายชะตากรรมของพิกด้วยเรื่องของเวรกรรมเช่นเดียวกับชาวบ้าน หลวงพ่อเป็นตัวละครอีกตัวหนึ่งที่แสดงความผกผันระหว่างเนื้อแท้กับเปลือกนอก โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับสัปเหร่อไซซึ่งเป็นตัวละครที่มีสถานะทางสังคมต่ำแต่เข้าถึงความจริงของชีวิตมากกว่า

ดังนั้นกล่าวโดยสรุปการที่ตัวบทสื่อความหมายว่าศาสนาระดับเนื้อแท้เหนือกว่าศาสนาในระดับเปลือกนอกนั้นเพราะถูกกำหนดด้วยลำดับศักดิ์สูงต่ำของคู่ตรงข้ามอีกคู่หนึ่งคือ “จิตใจ” ที่ถูกให้ค่าว่าอยู่เหนือ “ร่างกาย” พุทธศาสนาระดับเปลือกนอกนั้นถูกให้ค่าว่าต่ำกว่าพุทธศาสนาระดับเนื้อแท้เพราะให้ประโยชน์แค่ในระดับของร่างกาย

อย่างไรก็ตามในบางแง่มุมตัวบทก็สื่อความหมายในทางตรงข้าม ศาสนาระดับเนื้อแท่นั้นไม่ได้เหนือกว่าศาสนาในระดับเปลือกนอก เพราะสัปเหร่อไซซึ่งเป็นตัวแทนของศาสนาระดับเนื้อแท่นั้นก็คือผู้ที่แนะนำให้พิกรู้จักเหล่าजनเขาต้องจบชีวิตในที่สุด ในประเด็นจิตใจที่อยู่เหนือร่างกายก็เช่นเดียวกัน เมื่อเรื่องดำเนินมาถึงตอนที่พิกถูกจับเข้าคุก ตัวบทก็สื่อความหมายที่แตกต่างอย่างผกผันอีกครั้ง

ก่อนหน้านี้พิกคิดว่าเขาไม่มีอะไรต้องสูญเสียอีก แต่หลังจากต้องเข้าคุกจึงได้คิดว่าที่แท้แล้วเขายังมีอีกอย่างที่ยังไม่ได้สูญเสียไปก็คืออิสรภาพ แง่มุมน่าสนใจคืออิสรภาพที่วุ่นคืออิสรภาพทางร่างกาย ดังนั้นหากย้อนกลับไปพิจารณาเนื้อเรื่องก่อนหน้านี้ การที่เขาถูกกระทำเพราะยอมรับอำนาจครอบงำจากคตินิยมที่เป็นแบบเดียวกับชาวบ้านก็กล่าวได้ว่าเป็นการถูกคุมขังทางความคิดหรือจิตใจ แต่ขณะที่พิกถูกกระทำทางจิตใจนั้นเขามีโอกาสที่จะต่อสู้ขัดขืนหรือบรรเทาความทุกข์ได้ ดังเช่นที่เขายืนยันคุณค่าของตนเองจากน้ำพักน้ำแรงและหน้าที่การงานของเขาในตอนต้นเรื่อง หรือการที่เขาหันไปพึ่งเหล้าก็ยังนับได้ว่าเป็นการต่อสู้อย่างหนึ่ง แต่เมื่อถูกจับเข้าคุกนั้นเขาไม่อาจต่อสู้ขัดขืนใด ๆ

ดังนั้นในแง่นี้ตัวบทย่อมสื่อความหมายว่าการไร้อิสรภาพที่เป็นปัญหาหนักหน่วงรุนแรงก็คือการไร้อิสรภาพที่ไม่อาจต่อสู้ขัดขืนอย่างไร้อิสรภาพทางร่างกายไม่ใช่ว่าถูกคุมขังทางจิตใจ ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่าตัวบทไม่ได้สื่อความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจกับร่างกายในแงุ่มที่ว่าจิตใจมีสถานะที่สูงกว่าร่างกายเท่านั้น แต่ยังสื่อความหมายในแงุ่มตรงข้ามที่ว่าร่างกายมีสถานะที่เหนือกว่าจิตใจด้วยเช่นกัน ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ตารางสรุปการร้อยสรางความสัมพันธ์ของคู่ตรงข้ามในนวนิยายเรื่อง คำพิพากษา

ความหมายของตัวบท	ความหมายด้านตรงข้าม	ที่มาของความหมายด้านตรงข้าม
เนื้อแท้อยู่เหนือเปลือกนอก	เนื้อแท้ไม่ได้อยู่เหนือเปลือกนอก	การมีสถานะทางสังคมทำให้ไม่ตกอยู่ในอำนาจของภาพลวง, ร่างกายมีสถานะที่เหนือกว่าจิตใจ

การทดลองศึกษาวรรณกรรมโดยใช้ทฤษฎีวรรณกรรมแนวร้อยสรางพบว่า การศึกษาวรรณกรรมแนวนี้อาจดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้คือ

1. เริ่มต้นที่การกำหนดประเด็นความเป็นคู่ตรงข้ามของตัวบท โดยอาจเลือกเฉพาะคู่ที่สำคัญหรือคู่ตรงข้ามหลักที่สรางความหมายแก่ตัวบท
2. อธิบายว่าความเป็นคู่ตรงข้ามนั้นดำรงอยู่ในตัวบทอย่างไรหรือเหตุใดผู้วิจารณ์จึงเห็นว่าคู่ตรงข้ามนั้นเป็นคู่ตรงข้ามที่ตัวบทนำเสนอ
3. กล่าวถึงลำดับศักดิ์สูงต่ำของความเป็นคู่ตรงข้ามและการพลิกผันไปในทางตรงข้ามหรือความสัมพันธ์ที่ต่างจากที่ตัวบทนำเสนอ
4. อธิบายเหตุผลสนับสนุนการพลิกผันลำดับศักดิ์สูงต่ำของความเป็นคู่ตรงข้ามไปในทางตรงข้าม หรือความสัมพันธ์ที่ต่างจากที่ตัวบทนำเสนอ

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการทดลองศึกษาวรรณกรรมทั้งสามเรื่องนี้ผู้วิจัยพบว่าความหมายของตัวบทในแง่ลำดับศักดิ์สูงต่ำของความเป็นคู่ตรงข้ามโดยทั่วไปมักจะมีสองระดับ

ระดับแรกคือความหมายที่อยู่ที่กรอบโครงของเรื่อง เช่นใน โลกใบเล็กของซัลมาน กรอบโครงของเรื่องคือการนำเสนอเรื่องในบริบทของการขายที่ดิน ซึ่งโดยทั่วไปเรื่องตามกรอบโครงนี้ก็มักเสนอว่า ตัวละครที่ขายที่ก็คือตัวแทนของการให้ความสำคัญกับวัตถุ ส่วนตัวละครที่ไม่ขายก็คือตัวแทนของคุณค่าทางจิตใจ และตัวบทก็ให้คำกับจิตใจว่ามีค่าเหนือวัตถุ ในกรณีของคำพิพากษาก็เช่นกัน การผูกเรื่องให้เกิดขึ้นในบริบทการเข้ามาของความเจริญทางวัตถุย่อมสื่อความหมายเช่นเดียวกับวรรณกรรมเรื่องอื่นที่ใช้กรอบโครงในแนวนี้ว่าความเจริญทางวัตถุได้ทำลายคุณค่าบางประการที่เคยดำรงอยู่ในชนบท และในแง่ลำดับศักดิ์สูงต่ำของคุณตรงข้ามของเรื่องก็ต้องสื่อความหมายว่าจิตใจย่อมจะอยู่เหนือวัตถุ การพิจารณาความหมายหลักของเรื่องอาจพิจารณาจากการสื่อความหมายตามกรอบโครงหลักของเรื่องดังกล่าวมาข้างต้น ส่วนลำดับศักดิ์สูงต่ำในแง่มุมที่ต่างออกไปมักจะอยู่ในอีกระดับหนึ่งคือในรายละเอียดปลีกย่อยของเรื่อง

ประโยชน์ของการศึกษาแนวข้อสร้างก็คือช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของตัวบทและการสื่อความหมายในแง่มุมที่ต่างออกไปจากรูปแบบการเชื่อมโยงความสัมพันธ์และการประกอบสร้างความหมายในแง่มุมที่เราเคยชิน เพราะการครอบงำของอุดมการณ์หรือวิธีคิดบางประการที่มีอำนาจเหนือกว่า อาทิ ในคำพิพากษา ในภาวะของการอ่านทั่วไป เป็นไปได้ง่ายที่ผู้อ่านจะตีความตามกรอบโครงของเรื่องว่า การที่พิกถูกกระทำนั้นเป็นผลมาจากการเข้ามาของความเจริญทางวัตถุที่ได้ทำลายความเมตตากรุณาและคุณค่าทางจิตใจอื่น ๆ ที่เคยดำรงอยู่ในชนบท ขณะเดียวกันก็เป็นไปได้ยากที่จะตีความว่าการไร้ความเจริญทางวัตถุของชนบทนั้นเป็นต้นเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้พิกถูกกระทำนั้นทั้งนี้ก็เพราะการตีความในแง่มุมแรกนั้นเป็นการตีความตามกรอบโครงของเรื่องเคยชิน ทั้งยังถูกกำกับด้วยความโดดเด่นอุดมการณ์ของการยกย่องเชิดชูชนบทในฐานะฐานที่มั่นของคุณค่าทางจิตใจและในฐานะคูตรงข้ามของเมือง แต่วิธีการของข้อสร้างซึ่งมุ่งตรงมาที่ความหมายอีกด้านหนึ่งจะช่วยทำลายข้อจำกัดดังกล่าว

การศึกษาแนวข้อสร้างน่าจะนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษางานของนักประพันธ์เฉพาะบุคคลหรือวรรณกรรมเฉพาะช่วงเวลาหรือยุคสมัยได้ เพราะงานของนักประพันธ์เฉพาะบุคคลก็ดี วรรณกรรมเฉพาะช่วงเวลาก็ดี แม้จะต่างเล่มแต่ก็มีส่วนที่เป็นแนวคิด

ร่วมของผู้แต่งหรืออุดมการณ์ร่วมของยุคสมัย ส่วนวิธีการศึกษานั้นอาจเริ่มต้นจากการศึกษาวรรณกรรมเฉพาะเรื่องก่อน แล้วหลังจากนั้นจึงนำผลที่ได้ไปศึกษาวิเคราะห์ในภาพรวม

เอกสารอ้างอิง

- กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. (2561). *สะพานขาด*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : นาคร.
- ชาติ กอบจิตติ. (2547). *คำพิพากษา*. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพฯ : หอน.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2545). *อ่าน (ไม่) เอาเรื่อง*. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2559). *ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Blessler, Charles E. (1998). *Literary criticism : an introduction to theory and practice*. 2nd ed. New Jersey : Prentice Hall.
- Habib, Rafey. (2005). *A history of literary criticism: from Plato to the present*. Australia : Blackwell Publishing Ltd.
- Rivkin, Julie and Ryan, Michael Rivkin. (2004). "Introduction: Introductory Deconstruction", *Literary theory, an anthology*. 2nd ed. Australia : Blackwell Publishing Ltd.
- Selden, Raman Widdowson, Peter and Brooker, Peter. (2005). *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory*. 5th ed. Great Britain : Pearson Education Limited.
- Tyson, Lois. (2006). *Critical theory today : a userfriendly guide*. 2nd ed. London : Routledge.
- Venturino, Steven J. (2013). *The Complete Idiot's Guide to Literary Theory and Criticism*. United States of America. Penguin Group.